

УДК 141. 321.6. 34.096

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.12>**О. І. Об'єдков**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9596-5486>*аспірант третього року навчання,
асистент кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету*

ФЕНОМЕН ЦИФРОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ. ШЛЯХ ВІД КЛАСИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДО СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. Останнім часом світ все більше занурюється в цифровий простір, оскільки сфери життєдіяльності індивіда вже в деякій мірі, а іноді й повністю переплітаються з використанням продуктів інформаційної революції. Мова йде про ті часи, коли з появою мережі Інтернет (початок 80-х років ХХ ст.) розпочався масштабний розвиток засобів комунікації, надання послуг (як комерційних, так і державних), вирішення професійних та побутових проблем людини, навчання й інших сфер саме цифровим шляхом. Світ продовжував неспинно приймати блага постіндустріальної сучасності, серед яких варто виокремити штучний інтелект, масивні бази даних, безпілотні й мобільні технології, безготівкові розрахунки, віртуальна реальність, хмарні сховища, безпаперовий документообіг і звісно ж технології ідентифікації (біометрія). Тепер задля виконання своїх професійних обов'язків не треба діставатися до свого місця роботи, а дитина не має щоранку йти до школи, так як свої задачі можна виконувати в будь-якому місці за допомогою комп'ютера або мобільного пристрою та мережі Інтернет. Зараз людина не має відстоювати величезні черги в державних органах, щоб отримати ідентифікаційний код чи довідку з реєстрації місця проживання, так як це можна зробити через спеціальні мобільні застосунки. Наразі державні програми з цифровізації націлені на створення найбільш придатних умов для реалізації державного управління, економіки, освіти, бізнесу, медицини і навіть приватного життя.

З усього вищенаведеного можна зробити висновок, що явище цифровізації є дуже революційним та має сприйматися адекватно. Світ рухається вперед, забуваючи про старий устрій й засоби розвитку, а з еволюційної точки зору – це великий стрибок у майбутнє, яке вимагає перманентних змін. Тобто відбувся природний процес, від якого ніхто не має постраждати, а лише отримати переваги. Але з іншого боку є нюанси, які відштовхують певні прошарки населення від такого прогресу. Існує думка серед таких людей, що тотальна цифровізація не всім йде на користь і це взагалі небезпечно. Мова йде про безпеку нашої особистості, а також наших даних, оскільки кори-

стуючись благами цифрової революції, людина так чи інакше має себе ідентифікувати. Це відбувається, коли ми погоджуємось на обробку персональних даних при використанні мобільних додатків чи певних сайтів в мережі Інтернет. І саме тут виникає нагальна проблема кібербезпеки, так як наші особисті дані можуть стати предметом шантажу для хакерів. Сюди можна віднести й наші фінанси, оскільки іноді при їх пересиланні з використанням різноманітних платіжних систем може статися так, що вони надійдуть тим же зацікавленим хакерам. Щороку фіксуються тисячі масштабних випадків витоку даних. На щастя, з кожним роком їх стає все менше завдяки сучасним засобам захисту від кібератак.

Виходячи з таких контраргументів, виникає серйозне питання: «Наскільки безпечна ця цифрова революція?». Існує навіть думка про те, що подібний перехід до інформаційних технологій відбувся лише для того, щоб усіх контролювати та перетворити нашу планету на єдиний тоталітарний табір, де дані, думки, погляди, ідеї всіх індивідів мають контролюватися. Варто зауважити, що в деяких країнах ця загроза реально існує, зокрема в Китаї й російській федерації. Що це за явище цифровий тоталітаризм і чи дійсно він вже з'явився?

Актуальність дослідження. Тоталітарний режим представляє собою одну із загроз, що може протистояти сучасному демократичному світу, країни якого тяжіють до свободи в усіх сферах життя, в тому числі свободі дій в кіберпросторі, але виключно в рамках відповідного законодавства та збереження безпеки цифрового світу. Феномен цифрового тоталітаризму являє важкий процес переходу від контролю на рівні політичного устрою держави за суспільним й приватним життям пересічних громадян до спеціальних маніпуляцій зі слідкування через світ інформаційних технологій. Мова йде про те, що цифровий тоталітаризм дійсно може спростити реалізацію заходів з панування держави над життям людей через продукти інформаційної революції. Тому виникає потреба ретельного дослідження зазначеного явища і прогнозування майбутнього розвитку, оскільки існує реальна небезпека, що цей

процес може перестати бути безпечним та контрольованим.

Аналіз досліджень і публікацій. Тематика цифрового тоталітаризму досі досліджується, проте на сьогоднішній день мають місце серйозні напрацювання. Тим не менше, питанню загрози тоталітаризму в свій час приділяли такі іноземні науковці, як Фрідріх Август фон Гаек, Карл Йоахім Фрідріх, Збігнев Бжезінський, Артур Крокер, Алєн Турєн, Елвін Тоффлер. Особливо вагомий вклад зробили такі дослідники, як Ханна Арєндт зі своєю працею «Джерела тоталітаризму». В ній авторка ретельно розглядає джерела тоталітаризму, розкриває явище расизму й інші проблеми, які виникають в умовах тоталітарного устрою. Також, необхідно зазначити Еріха Фромма з його книгою «Втеча від свободи», в якій він вказує на небезпеку, яка пов'язана із приходом тоталітарного режиму. Автор праці звертає увагу, що свобода оманлива і її людина використовує для нівелювання стосунків з іншими. В той же час індивід підкоряється авторитарній особі, яка позбавляє людину можливості жити на свій розсуд.

Серед сучасних вчених, які досліджували явище цифрового тоталітаризму варто згадати Джон Барлоу, Хусєйн Пусат Кїлдиг, Сїмона Янковські, Вінсєнт Ф. Хєндрїкс, Мадс Вєстергєрд та Бюнг-Чул Хань. Окрім цього зазначєну проблематику розглядати такі науковці, як Г. Смолян, Б. Кормич, В. Богущ, Г. Атаманов, О. Соснін, О. Додонов, О. Юдін, А. Баранов, О. Литвинєнко і В. Лопатін.

Мєтою цієї статті є розкриття явища «Цифровий тоталітаризм», визначєння існування або відсутності його загрози, а також пропозиція можливого інструменту вирішення даного питання, якщо розповсюдження цифрового тоталітаризму буде набирати більших обертів.

Виклад основного матеріалу. Кожна сучасна держава без винятку має власний державний устрій (унітарний, федеративний та конфедеративний), форму державного правління (рєспубліка і монархія), а також політичний режим, де основними виступають демократичний, авторитарний й тоталітарний. Саме політичний режим визначає напрямки розвитку тієї чи іншої країни, характеризує умови і якість життя її громадян, а також загальний рівєнь прогрєсу, якого досягла держава за часи свого існування.

Варто відзначити, що тематика політичного режиму є полєм для дискусій в рамках правової науки та політології. Оскільки, в статті мова йде про явище тоталітаризму, то в першу чергу необхідно розкрити передумови його виникнення. При першій же згадці слова «тоталітаризм», «тоталітарний» на думку приходять диктатури країн першої половини ХХ ст., а саме Нацистська Німєччина на чолі з Адольфом Гїтлером

і його Націонал-соціалістичною робітничою партією Німєччини, СРСР часів правління Йосифа Сталїна, а також фашистська Італія, очільником якої був Бенїто Муссолїні. Так, саме в Італії вперше використали термін «тоталітаризм». Спочатку він виник як експресивний вираз, який використав італійський політик, ліберальний демократ Джованні Амєндола з мєтою розкритикувати виборчу систему фашистської Італії. 23 травня 1923 року політик використав вираз *sistema totalitario* в своїй статті «Більшість і меншість», характеризує загарбницьку стратегію фашистської партії. На думку німєцького науковця Йєнса Петєрсєна таким чином Дж. Амєндола не тільки вказав на контраст раніше діючих *sistema maggioritario* (система більшості) й *sistema minoritario* (система меншості), але і попередив, що подібна система загрожує встановленню необмеженої та абсолютної політичної влади [1, с. 7-8].

Новий термін почали активно використовувати, зокрема в антифашистській прєсї, але пропаганда прибічників фашизму відмовилася заперечувати всі звинувачєння з цього приводу і застосовувала це слово в програмних промовах, а пізніше зробили тоталітаризм частиною власного політичного курсу. Й. Петєрсєн у своїй праці «Історія концепції тоталітаризму в Італії» приводить слова члена фашистської партії Р. Ф. Даванзатї, які він виголосив у лютому 1926 р.: «Якщо опонєнти скажуть нам, що ми тоталітарні, ми домініканці, непримирєнні, ми дєспотичні, то не слід боятися цих прикметників. Приймїть їх з честю й гордістю...» [1, с. 8].

Остаточнє ж поняття тоталітаризму оформилося в 1950-ті роки. Порівнюєчи зазначєний італійський фашизм, німєцький націонал-соціалїзм та сталїнізм було запропоновано концепцію тоталітарного суспільства, яку сучасні дослідники пов'язують з феноменом «класичного тоталітаризму».

Класична концепція тоталітаризму утвердилася в ті часи, коли після Другої світової війни ще добре пам'ятали про фашизм, нацизм, в СРСР Сталін був досі при владі, а держави, які приймали комуністичну модель, наслідували тоталітарні мєтоди керування. 1952 р. в США відбувся політичний симпозиум, на якому тоталітаризм визнали як «закриту і нерушливу соціокультурну і політичну структуру, в якій будь-яка дія – від виховання дітей до виробництва й розподілу товарів – спрямовуєтьєся й контролюєтьєся з єдиного центру». Першими ж теоретичними дослідженнями з тематики тоталітаризму були «Шлях до рабства» (1944 р.) Ф. А. фон Гаєка, «Походження тоталітаризму» Х. Арєндт (1951 р.), а також «Тоталітарна диктатура й автократія» К. Й. Фрідрїха та З. Бжезінського [2, с. 267].

Для більшої деталізації поняття тоталітаризму необхідно визначити його основні характеристики і підвиди. Так, для тоталітарного режиму властиве наступне: жорсткий контроль однієї політичної партії над усіма напрямками державного функціонування, а саме політикою, економікою, соціальною й духовною сферами. На чолі ж держави стоїть одноосібний лідер, який ні перед ким не звітує. Таке лідерство часто носить індивідуальний характер, а найближче оточення диктатора переважно відокремлене від нього [2, с. 269]. В тоталітарній країні наявний правоохоронний орган (зазвичай поліція, рідше міліція), який виконує каральну функцію із застосуванням масових репресій над усіма, хто хоч якось порушує закон. Також, необхідно зазначити, що при такому режимі законодавство країни вкрай обмежує свободи громадян, а інститут громадянського суспільства існує більше формально. Часто відсутність останнього напряму пов'язують з наявністю одноосібного лідера країни, який нібито буде піклуватися про добробут та стабільність життя його громадян.

Особливої уваги заслуговує чіткий набір характеристик тоталітарного суспільства, який запропонували в раніше згаданій роботі К. Й. Фрідріха і З. Бжезінського «Тоталітарна диктатура й автократія». Усього дослідники визначили шість ознак тоталітарного суспільства, а саме:

- «Домінуюча ідеологія, заснована на доктрині завоювання світу заради побудови нового суспільства;
- Єдина партія, з одним лідером, яка організована за ієрархічним, олігархічним принципом, за умови злиття партійного та державного апарату;
- Тотальний поліцейський контроль із використанням досягнень сучасної науки, особливо психології;
- Контроль партії над усіма засобами масової комунікації;
- Повний контроль над збройними силами;
- Централізований контроль і керівництво всією економікою» [3; с. 88-89].

Із започаткуванням класичної концепції тоталітаризму, коли вже розпочався такий період в історії, як «холодна війна», світ отримав чіткі риси біполярності і на міжнародній арені утворилися два найсильніші центри – США й СРСР. Так, одні країни обрали капіталістичну модель, інші ж тяжіли до комуністів. Другі були закритими, де знищувалося все приватне, свобода пересічних громадян нівелювалась, а повнота влади керуючих країнами комуністичного блоку масштабувалась в геометричній прогресії та отримувала обриси тоталітаризму. З іншого боку, держави, які обрали шлях розвитку США, спрямували свій розвиток на лібералізацію всіх сфер життєдіяльності, а також загальну демократизацію суспільного

устрою й державного управління. І так було до кінця 80-х років ХХ ст., поки тоталітарні (комуністичні) системи не зникли з карти світу. Люди втомилися від утисків та розпочали боротьбу за власну свободу. Так сталося в Румунії з режимом Ніколи Чаушеску, в Чехословаччині відбулася так звана «Оксамитова революція», між Німецькою Демократичною Республікою та Федеративною Республікою Німеччина була знищена залізна завіса, ознаменована падінням Берлінської стіни. Також, комунізм був знищений в Польщі, Болгарії, Албанії та Югославії, а вже взимку 1991 року звершив своє існування СРСР. В історії цей період відомий як «осінь народів». Саме так звершився період диктатур, тоталітарна система була знищена і майже весь світ розпочав свій вектор демократичного розвитку. Настав час, коли індивід не міг більше покладатися на державу та її керівництво, які мають за нього все вирішити. Тепер людина була сам на сам зі своїм життям й була повністю відповідальна за власну свободу [4, с. 110].

Важливо те, що 90-ті роки ХХ сторіччя заклали підвалини для нового історичного етапу розвитку людства. Відбувалися значні зміни в геополітиці і біполярний світ змінився на мультиполярний. Окрім цього, з появою новітніх держав, що вибороли свою незалежність, для економіки настали нові часи й такі країни спрямували свій шлях на входження в єдиний світовий економічний простір. Зрушення мали місце і в соціально-культурній сфері, оскільки відкрилося чимало можливостей для самореалізації індивіда, де останнє також пов'язане з підвищенням значення індивідуальної та суспільної свободи. Також, вищезазначений період ознаменований ще й всеосяжним розповсюдженням мережі Інтернет, який подарував людству чимало можливостей, а саме розширення кола для комунікації, ведення бізнесу, самоосвіта та дистанційна освіта, швидка поінформованість щодо останніх новин й ін.

Першим документом, який проголошує важливість Інтернету та закріплює в собі свободу доступу до нього і використання є Декларація незалежності кіберпростору, яка була опублікована 8 лютого 1996 року в Давосі, Швейцарія, відомим поетом, політичним активістом й кіберлібертаріанцем Джоном Перрі Барлоу. Автор зазначеної декларації пропагував дещо утопічний погляд на майбутній світ, де панує рівність та свобода усіх перед усіма, проте даний документ носив і революційний характер. Так, зокрема, Барлоу зазначав наступне: «Ми створюємо світ, у який усі можуть увійти без привілеїв чи упереджень, наданих расою, економічною силою, військовою силою чи місцем народження. Ми створюємо світ, де будь-хто і в будь-якому місці може висловлювати його або її переконання, якими б винятковими вони не були, не боячись бути примушеними до

мовчання чи конформізму» [5]. Автор декларації проголосував нову цифрову реальність, кіберпростір, бути незалежним новим світом без гноблення старого світу національних держав, керованих урядами. Барлоу порівнює цифрову революцію з Американською війною за незалежність, а піонери цифровізації схожі на героїв Американської революції: «Ці все більш ворожі та колоніальні заходи ставлять нас у те ж положення, що і попередні любителі свободи та самовизначення, яким доводилося відкидати владу далеких, необізнаних держав. Ми повинні оголосити наші віртуальні сутності імунними до вашого суверенітету, навіть якщо ми продовжуємо погоджуватися з вашим правлінням над нашими тілами. Ми будемо розповсюджувати себе по всій Планеті, щоб ніхто не міг затримати наші думки» [6, с. 119].

Для людства виникли нові важливі задачі, породжених інформаційною революцією, а саме збереження кіберпростору в безпеці, розроблення дієвих механізмів його захисту і найголовніше – це боротьба з перетворенням мережі Інтернет на оновлений «цифровий» концтабір, де тяжіють до використання тоталітарних заходів. Мова йде про те, що з появою Інтернету шлях індивіда був спрямований на емансипацію, розвиток особистості, власної свободи. Кіберпростір в свою чергу надає прекрасну можливість людині реалізувати себе в повній мірі, а держави отримують плацдарм для втілення в життя різноманітних політичних, економічних, соціальних й культурних проєктів, які було б складно провести в режимі офлайн [7, с. 35-36]. Проте існує чимало загроз з боку тих же користувачів, які б використовували Інтернет для власного збагачення шляхом маніпуляцій персональними даними або ж крадіжкою грошей через цифровий банкінг, а також естєблшменту держав, що зацікавлені в тотальному контролі власних громадян через цифровий простір. Тобто пересічний користувач кіберпростору наразі дуже вразливий, а сам Інтернет не настільки ще досліджене явище. Через вразливість індивіда окремою загрозою є маніпуляції його знанням й свідомістю через надмірну кількість джерел інформації та загальну швидкоплинність світу [8, с. 150]. Дуже вдалою тут буде теза, яку використав в своїй статті стосовно тотальної й небезпечної цифровізації Олексій Миколайович Литвинов: «Тільки 5 % дна океану вивчено. Що знаходиться на інших 95%, не знає ніхто. І, схоже, вчені цим не переймаються; набагато більше їх цікавить, як простіше і швидше дістатися до Місяця, ніж спуститися в найглибшу частину океану» [9, с. 171].

В продовження Декларації незалежності кіберпростору необхідне було і юридичне закріплення прав користувачів Інтернету, а саме цифрових прав. Ядром останніх є право на отримання інформації, яке включає право вільно збирати, збері-

гати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Основою зазначеної преференції є право людини на отримання інформації. На прикладі України це є конституційним правом, яке міститься в основному законі держави. Так, ст. 34 Конституції України закріплює наступне: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [10]. Також, варто згадати положення одного із найголовніших міжнародних договорів в сфері захисту прав людини – Європейською конвенції з прав людини, прийнятої 4 листопада 1950 р. Ст. 10 Конвенції гарантує право на свободу вираження поглядів та право на доступ до інформації, але включаючи сучасні реалії цифрового простору, ця стаття розширюється в тлумаченні і до свободи в корисутванні Інтернетом. Чимало країн закріплює це право законодавчо. Наприклад, Естонія та Іспанія визнають Інтернет як загальнодоступну послугу, Греція і Португалія закріплюють цю свободу на рівні конституційному, а у Франції й Коста-Ріці право користування Інтернетом визнається вищими судами [7, с. 35].

З іншого боку тотальна цифровізація, активне використання продуктів інформаційної революції, а також поступове розповсюдження Інтернету по всьому світу (вже нараховується більше, ніж 5 млрд користувачів і їх кількість неухильно зростає кожного року [11]) створюють підґрунтя для впровадження систем контролю деякими державами за власними громадянами на базі вищезазначеного цифрового простору. Вище було зазначено про дві держави, в яких яскраво проявляє себе явище «цифрового тоталітаризму», а саме Китай та російська федерація.

Так, Китайська Народна Республіка (КНР) розпочала свій шлях у бік цифрового тоталітаризму 1998 року, коли почалась розробка системи фільтрації контенту в Інтернеті, відомої як «Золотий щит» (неофіційна назва – «Великий китайський фаєрвол»), запуск якої відбувся 2003 року. Основним завданням такого «щита» виступає закриття доступу користувачам з Китаю до Інтернет-ресурсів, сервери яких знаходяться за межами території держави. Подібне обмеження було направлено на ліквідацію створення будь-якої політичної сили, яка б могла виступати альтернативою Комуністичної партії КНР. У зв'язку з цим виникла необхідність створити сервіс, який би був повністю контрольований державою й об'єднав би громадян Китаю. Саме так був створений додаток для обміну текстовими і аудіоповідомленнями WeChat [12, с. 85].

З подальшим розвитком інформаційних технологій в КНР все більше знищується «приватність» громадян та відповідно для владних органів розширюються можливості для контролю

за їх даними. Для понад мільярду китайців вже стало нормою політика «соціального рейтингу», що була започаткована 2014 року [13]. «Соціальний рейтинг» – це система обліку діяльності, що визначає певну благонадійність громадян Китаю, де кількість балів вирішує чи отримає громадянин кредит, чи влаштується на роботу, чи матиме можливість віддати дітей до дитячого садочку чи школи з кращими умовами і т. д.

Комуністична партія КНР пішла ще далі й має на меті створити базу даних ДНК, де будуть зберігатися «ДНК, а також зразки обличчя, голосу та райдужної оболонки ока». Окрім цього, влада буде збирати дані про Y-хромосому чоловіків з метою накопичення даних про їх родичів за батьківською лінією. Такі бази даних вже існують щонайменше у 25 провінціях КНР та для збору таких даних вже встановлюються повсюдно камери стеження з функцією розпізнавання обличчя. Одним із прикладів «успішної» ідентифікації є виявлення одного представника уйгурської народності через встановлений на його мобільний телефоні додаток з уйгурським словником. На жаль, в КНР досі переслідують і використовують репресії по відношенню до цієї етнічної групи [14]. Все зазначене вище є живим втіленням сюжетів антиутопічних романів. Як показує практика дій влади Китаю, а також швидкість розвитку інформаційних технологій, подібні заходи «цифрового тоталізму» будуть застосовуватися і надалі.

Подібна ситуація з Інтернет-простором існує в російській федерації, де у нинішньої влади є власний погляд на обмеження цифрової свободи та контроль за пересічними користувачами. Дана концепція в росії має назву «суверенного інтернету», що має на меті захист держави від зовнішнього втручання й захисту національної безпеки. Федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій (Роскомнадзор) продовжує блокувати доступ до певних сайтів та електронного сервісу, а з початком повномасштабного вторгнення рф на територію України чимало іноземних компаній пішли з ринку росії і як наслідок закрили доступ до своїх веб-сайтів. Окрім цього, роскомнадзор має недобру славу, пов'язану з власною некомпетентністю, коли співробітники даної установи намагалися заблокувати відомий у світі месенджер Telegram, що був створений Павлом Дуровим, колишнім гендиректором соціальної мережі «Вконтакте». Відповідно, некомпетентність пов'язана з блокування IP адреси, яка належить хостинг-провайдеру Amazon Web Services, у зв'язку з чим відбулося блокування багатьох Інтернет-ресурсів, які не були метою роскомнадзору [15, с. 90-91]. Сам Telegram в російській федерації вдалося заблокувати в квітні 2018 року. Вищезазначений П. Дуров відмовився співпрацювати з фбб і передавати

ключі шифрування листування користувачів. На конституційному рівні росії передача даних про людей прямо заборонена [12, с. 85]. Telegram і досі залишається популярним месенджером для обміну повідомленнями, навіть не дивлячись на суворі заборони.

Вданому дослідженню варто згадати й Україну, оскільки вона є одним з лідерів з впровадження цифрового документообігу. Так, завдяки додатку «Дія» (скор. «Держава і я») відбулась реалізація концепції «держава в смартфоні» і перехід державних послуг в онлайн осередок. Завдяки цьому додатку вдалося прискорити, оптимізувати процеси та зменшити обсяги бюрократичної рутини державних органів, а також боротися з проявами корупції. З іншого боку, певна частина громадян переймається через безпеку збереження даних про себе й того, що владні органи можуть мати певний зиск з контролю за кожною дією громадянина України. Подібна думка має повне право на життя, проте дане питання потребує публічного обговорення із залученням експертів у сфері цифрової безпеки. Тим не менш, наразі складно говорити про репутацію додатку «Дія», оскільки ще пройшло не так багато часу з моменту запуску [15, с. 91].

Іноді цифровий тоталітаризм плутають з вимушеною та виправданою цензурою, яка навіть закріплюється законодавчо. З початком військових дій з боку рф на території України, уряд спрямував свою політику на викорінення майже всього, що носить російський слід. Так були заблоковані Інтернет-ресурси «Mail.ru», «Яндекс», а також такі соціальні мережі, як «Вконтакте», «Однокласники». В першу чергу це було спрямовано на те, що зменшити вплив держави-агресора через кіберпростір на українців, а також залишити росію без прибутків від реклами в Україні. Окрім цього, фбб, яка повністю контролює всі веб-сайти з доменним ім'ям.ru має можливість отримувати доступ до персональних даних користувачів таких сайтів. У зв'язку з цим, вважається, що дії владних органів України цілком обґрунтовані і подібне неможливо співставити з явищем цифрового тоталітаризму [12, с. 85].

Висновки. Дослідивши ретроспективу тоталітарного режиму, оптимістично можна відмітити, що на цей час людство зробило чимало, щоб розбудувати, в цілому, демократичний світ, в якому люди виборють свої права, народи спрямовують свій шлях на незалежність, держава намагається створити оптимальні умови для власного розвитку. Свої корективи вносить й технологічний прогрес, який неухильно просувається в усі сфери життя людства, але з іншого боку вимагає від індивіда чимось поступитися, коли останній іноді навіть не усвідомлює цього: власними свободою, безпекою, часом. Зрозуміло, що людина сама має

відповідати за своє життя, проте інформаційна революція приносить несподівані сюрпризи, під які необхідно перелаштовуватися.

На сьогодні доволі складно відмітити, де є чіткі прояви цифрового тоталітаризму, проте приведені приклади Китаю і російської федерації показують, що ці держави на шляху до повного контролю своїх громадян в режимі онлайн. Так, Китай з політикою соціального рейтингу, росія з тотальним контролем Інтернет простору з боку владних структур, не залишають ані шансу на спокійне приватне життя пересічній особі. Існує великий ризик серйозних порушень прав людини в цій сфері і тому пропонується наступне. З боку міжнародної спільноти необхідно розробити міжнародно-правовий акт, що регламентуватиме безпеку Інтернет мережі та чітко визначатиме інформаційні права людини. Держави зі свого боку мають адаптувати власне законодавство відповідно до такого міжнародно-правового акту, а також створити незалежні інституції, які будуть контролювати безпеку кіберпростору, а також захищати приватну сферу життя індивіда від порушень його прав в цифровій мережі. Зокрема, подібні інституції мають виступати гарантом «цифрового анти-тоталітаризму». Наостанок, від людини, яка наразі більшу частину свого життя проводить в Інтернет просторі, вимагається не зволікати, а забезпечувати себе від будь-яких зазіхань на безпеку їх приватного життя в кіберпросторі, інформаційних прав та використовувати різноманітні застосунки й програмне забезпечення для гаджетів, які створюють для індивіда умовний щит від зовнішніх зазіхань з боку державних органів влади й хакерів. Технологічна революція і її продукти мають ставати нормою у використанні для кожного, проте для цього необхідно до кінця розуміти наслідки їх використання, зокрема, людина має тримати баланс між своєю біологічною сутністю та контролювати рівень свого занурення в цифровий світ.

Література

1. Petersen, J (2004) 'The history of the concept of totalitarianism in Italy', in Maier H, (ed.) *Totalitarianism and Political Religious. Concepts for the comparison of dictatorships. Volume 1*. London: Routledge; pp. 3-20. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203340288-10/history-concept-totalitarianism-italy-jens-petersen?context=ubx&refId=69a2b8de-a422-4f09-ab0b-6e3ae997c866> (дата звернення: 14.03.2023);
2. Калініна А. О. Виникнення тоталітаризму : умови формування та типологія. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць*. 2014. Вип. 51. С. 264–272. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/274> (дата звернення: 14.03.2023);
3. Friedrich Carl., J., Brzezinski Zb (1965) *Totalitarian dictatorship and autocracy*. Cambridge (Mass.): Harvard

university press. URL: <https://www.hup.harvard.edu/index-maint.html?isbn=9780674332607pavroz.ru/files/friedrichbrzezinski.pdf> (дата звернення 15.03.2023);

4. Комарова Т. Тоталітаризм як соціокультурний феномен в інформаційну епоху. *European political and law discourse*. 2020. Vol. 2. № 7. P. 107-112. DOI: 10.46340/eppd.2020.7.2.14;
5. Декларація незалежності кіберпростору. Пер. з англ. І. Єгорової : веб-сайт. URL: <https://ccl.org.ua/positions/deklaracziya-nezalezhnosti-kiberprostoru/> (дата звернення: 15.03.2023);
6. Vincent F. Hendricks, Mads Vestergaard (2018) 'Epilogue: Digital Roads to Totalitarianism'. P. 119–137. DOI: 10.1007/978-3-030-00813-0;
7. Сокоринський В. О. Сучасні інструменти захисту прав, свободи та безпеки особистості в епоху «цифрового тоталітаризму». *Регіональні студії : наук. фак. вид.* 2022. № 28. С. 35-39. DOI: 10.32782/2663-6170/2022.28.6;
8. Сухова Н. М. Цифрова реальність: нові умови для людства. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. № 1 (33). 2021. С. 150-154. DOI: 10.18372/2412-2157.33.15662;
9. Литвинов О. М. Діджиталізація: на порозі цифрового дахау // Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну : зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О. М. Литвака (м. Харків, 23 квіт. 2020 р.) / Харків, 2020. С. 170-172. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9635> (дата звернення: 17.03.2023);
10. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141;
11. Datareportal. Digital 2022: October Global Statshot Report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-october-global-statshot> (дата звернення: 18.03.2023);
12. Нестеренко В. В. Тоталітаризм в інформаційному середовищі // Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму, м. Харків. 20-22 квітня 2021 р. Харків, 2021. С. 84–85. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/3130c51f-6341-4c4e-aa11-f6b7e712b634/content> (дата звернення: 18.03.2023);
13. China's new 'social credit system' is a dystopian nightmare. *New York Post*: веб-сайт. URL: <https://nypost.com/2019/05/18/chinas-new-social-credit-system-turns-orwells-1984-into-reality/> (дата звернення: 17.03.2023);
14. Цифровий тоталітаризм: Китай створить найбільшу в світі базу даних ДНК для відстежування людей, –ЗМІ. *ЕспресоTV*: веб-сайт. URL: <https://espresso.tv/tsifroviy-totalitarizm-kitay-stvorit-naybilshu-v-sviti-bazu-danikh-dnk-dlya-vidstezhuvannya-lyudey-zmi> (дата звернення: 17.03.2023);
15. Тумчичшун В. Totalitarian threats of digital age. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2020. Вип. 37. С. 88-95. DOI: 10.26565/2220-8089-2020-37-12.

Анотація

Об'єдков. О. І. Феномен цифрового тоталітаризму. Шлях від класичної концепції до сьогодення. – Стаття.

У статті досліджено політичний режим тоталітаризму, історію його започаткування, а також шлях який він пройшов від своєї першої згадки до злету в певних країнах світу в першій половині ХХ ст. Були розкриті умови, за яких тоталітаризм завершив своє існування та що започаткувало розвиток інформаційної революції. В статті згадано декларативний акт, який заклав основу для свободи доступу до Інтернету – Декларація належності кіберпростору (1996). Окрім цього, розкрито законодавче закріплення інформаційних прав індивіда, які складають нормативну базу для свободи в Інтернет. Акцентовано увагу на прикладах країн, де проявляє себе цифровий тоталітаризм, а саме Китайська Народна Республіка й російська федерація. В статті представлені, які саме прояви існують в КНР, а саме політика т. з. соціального рейтингу, а також створення єдиної бази даних ДНК, що дозволяє ідентифікувати особу за зразком обличчя, голосу та райдужної оболонки ока. Також, в статті наведений приклад російської федерації, яка використовує такий владний орган, як роскомнадзор для контролю громадян своєї держави у користуванні Інтернетом. Згадано, і про правоохоронний орган рф – фсб, який повністю контролює персональні дані користувачів в мережі Інтернет, які користуються сайтами з доменними ім'ям.ru. Був наведений і приклад України з прогресивним додатком «Дія», який встиг зарекомендувати себе як ефективний додаток для швидкого й ефективного документообігу. Проте громадян України хвилює безпека їх персональних даних, оскільки існує думка про те, що органи влади України будуть використовувати такі дані проти громадян цієї держави або ж зловживати власними повноваженнями у цій сфері.

У висновках до дослідження був запропонований інструмент, який потенційне зміг би протистояти розвитку цифрового тоталітаризму на трьох рівнях: персональному (відповідальність індивіда), державному (законодавча ініціатива та створення незалежних інституцій), а також міжнародному (розробка міжнародно-правового акту, який зможе стати впливовим засобом у сфері безпеки кіберпростору і регламентації інформаційних прав індивіда).

Ключові слова: політичний режим, «осінь народів», кіберпростір, цифровізація, «соціальний рейтинг», «суверенний Інтернет», цифровий тоталітаризм, «Дія».

Summary

Obiedkov O. I. The phenomenon of digital totalitarianism. The path from the classic concept to the present. – Article.

The article examines the political regime of totalitarianism, the history of its inception, as well as the path it took from its first mention to its rise in certain countries of the world in the first half of the 20th century. The conditions under which totalitarianism ended its existence and which initiated the development of the information revolution were revealed. The article mentions the declarative act that laid the foundation for freedom of access to the Internet – the Declaration of the Independence of Cyberspace (1996). In addition, the legislative consolidation of an individual's informational rights, which constitute the normative basis for freedom on the Internet, has been revealed. Attention is focused on the examples of countries where digital totalitarianism manifests itself, namely the People's Republic of China and the Russian Federation. The article presents which manifestations exist in the People's Republic of China, namely the so-called politics. social rating, as well as the creation of a single DNA database that allows identifying a person based on the pattern of the face, voice, and iris of the eye. Also, the article provides an example of the Russian Federation, which uses such a power body as Roskomnadzor to control citizens of its state in using the Internet. It was also mentioned about the law enforcement agency of the Russian Federation – fsb, which fully controls the personal data of users on the Internet who use sites with domain names.ru. The example of Ukraine with the progressive application «Diya», which managed to prove itself as an effective application for fast and efficient document processing, was given. However, citizens of Ukraine are concerned about the security of their personal data, as there is an opinion that the authorities of Ukraine will use such data against citizens of this state or abuse their own powers in this area.

In the conclusions of the study, a tool was proposed that could potentially resist the development of digital totalitarianism at three levels: personal (responsibility of the individual), state (legislative initiative and creation of independent institutions), as well as international (development of an international legal act that can become influential means in the field of cyberspace security and regulation of information rights of an individual).

Key words: political regime, «fall of nations», cyberspace, digitalization, «social rating», «sovereign Internet», digital totalitarianism, «Diya».